

## ریسک در قانون بیمه ۱۳۱۶ (خلاءها و ابهامات)

دکتر سیدجواد میرقاسمی<sup>۱</sup>

### چکیده

ریسک در عقد بیمه، عنصر اساسی و مبنایی آن تلقی می‌شود. در قانون بیمه ایران مصوب ۱۳۱۶ احکامی در مواد ۳، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۶، ۱۷ و ۲۸ در خصوص ریسک و استثنائات مربوط به پوشش بیمه‌ای پیش‌بینی شده است. نکته بسیار مهمی که با دقت در این مواد به دست می‌آید این است که احکام مربوط به ریسک دارای ابهام، خلاء و نواقص بسیاری بوده و این مسئله در عمل قراردادهای بیمه‌ای و روابط طرفین بیمه‌ای را با چالش‌های اساسی مواجه می‌نماید که در این مقاله به این ابهامات و نواقص و ارائه راهکارهای پیشنهادی لازم در این زمینه می‌پردازیم.

**واژگان کلیدی:** ریسک، تشدید ریسک، کاهش ریسک، خطر بیمه‌پذیر، خطر بیمه‌ناپذیر، استثنای جنگ و شورش

## مقدمه

به موجب بند ۴ ماده ۳ قانون بیمه یکی از مواردی که بایستی در بیمه‌نامه تصریح شود حادثه یا خطری است که قصد بیمه به مناسبت آن به عمل آمده است. خطر واقعه غیر معلوم و محتمل الوقوعی است که بروز آن منحصراً در اختیار و اراده طرفین قرارداد و به خصوص بیمه‌گذار نمی‌باشد (مشایخی، ۱۳۴۹-ص ۱۹۳). ریسک با توجه به ماهیت بیمه متفاوت می‌شود. لذا در بیمه حوادث شخص بیمه‌گذار سن و وزن خود را اعلام کند. در مورد بیمه اموال شرح کامل مال موضوع بیمه باید ارائه شود. افزون بر این در بیمه مسئولیت شرایطی که موجب پدید آمدن مسئولیت می‌شوند باید ذکر شوند (butterworth.1993- p112). ریسک را می‌توان به عنوان مبنا و اساس عقد بیمه دانست. در واقع در صورت فقدان خطری محتمل الوقوع (ریسک) برای موضوع بیمه که می‌تواند مال یا مسئولیت و یا تمامیت جسمانی فرد باشد، عقد بیمه قابل تحقق و انعقاد نخواهد بود.

بنابراین اساس عقد بیمه ریسک است و بدین لحاظ در قانون بیمه مصوب ۱۳۱۶ احکامی در باب تکالیف بیمه‌گر و بیمه‌گذار در خصوص ریسک از جمله رعایت حد اعلائی حسن‌نیت در زمان تقاضای صدور بیمه و همچنین تکلیف اعلام تشدید ریسک توسط بیمه‌گذار پس از انعقاد بیمه در مواد ۱۲، ۱۳، ۱۵، ۱۶ و ۱۸ قانون بیمه احکام خاصی پیش‌بینی شده است. با بررسی مواد مذکور مشخص خواهد شد که احکام مذکور در باب ریسک کامل نیست و فلسفه وضع احکام آنها که عبارتند رعایت حد اعلائی حسن‌نیت، امکان مدیریت ریسک توسط بیمه‌گر، تعیین حق بیمه و استثنائات بیمه‌نامه و سایر موازین فنی بیمه‌گری را تامین نمی‌نماید.

در این مقاله با نگاهی به مقررات سایر کشورها خصوصاً فرانسه و همچنین اصول فوق‌الذکر به خلاهای قانون بیمه ایران در خصوص مقررات مربوط به ریسک خواهیم پرداخت.

## ۱ - ویژگی‌ها و شرایط ریسک موضوع بیمه:

در قانون مدنی در مقررات مربوط به عقود معین در باب موضوع معامله و شرایط و ویژگی‌های آن مقررات مفصلی پیش‌بینی شده است به عنوان مثال در باب عقد بیع، تحت مبحث جداگانه‌ای از مواد ۳۴۸ تا ۳۶۱ به بیع و ویژگی‌ها و خصوصیات آن پرداخته شده است.

در قانون بیمه در خصوص اینکه ریسک موضوع بیمه بایستی دارای چه شرایط و اوصافی باشد هیچ‌گونه حکم خاصی بیان نگردیده است به عنوان مثال مشروعیت و عقلایی بودن ریسک موضوع بیمه محتمل الوقوع بودن یا غیرممکن بودن وقوع خطر، واقعی و اتفاقی بودن ریسک موضوع بیمه و بسیاری از جزئیات دیگر که می‌تواند در ارتباطات بیمه‌گر و بیمه‌گذار موثر باشد تعیین تکلیف نگردیده است و صرفاً در این خصوص به یک ماده اکتفا شده و در ماده ۱۸ تصریح شده است که: «هرگاه معلوم شود خطری که برای آن بیمه به عمل آمده قبل از عقد قرارداد واقع شده بوده است قرارداد بیمه باطل و بی‌اثر خواهد بود» لیکن علاوه بر شرط عدم وقوع خطر قبل از عقد موارد مهمی وجود دارد که در قانون بیمه تعیین تکلیف نگردیده است به عنوان مثال ریسکی که مربوط به فعالیت نامشروع باشد آیا موجب عدم صحت عقد بیمه خواهد بود یا خیر. فرضاً بیمه‌نمودن یک قمارخانه با علم بیمه‌گر و بیمه‌گذار به این موضوع چه وضعیتی خواهد داشت. نامشروع بودن ریسک موضوع بیمه می‌تواند ناظر بر ریسک موضوع بیمه باشد مثل بیمه قماربازانی که در قمار و گروپندی شرکت می‌کنند و توسط یک شرکت بیمه باخت آنها بیمه شود همچنین می‌تواند به صورت غیرمستقیم مربوط به یک فعالیت نامشروع و خلاف نظم و اخلاق حسنه باشد مثل بیمه حوادث مربوط به یک قمارخانه و یا ساختمان‌های چنین اماکنی.

در هر حال پاسخی که امروزه حقوقدانان و رویه حقوقی در اینخصوص دارد صرفاً با توجه به اصول و موازین کلی بوده و مشروعیت جهت معامله مصرح در قانون مدنی در این موارد مورد استناد قرار می‌گیرد و حکم صریحی در این خصوص در قانون بیمه وجود ندارد. از جمله موارد دیگری که در این زمینه می‌توان مثال زد عدم تحقق شرایط ریسک موضوع بیمه در زمان صدور بیمه‌نامه است فرضاً فردی که هنوز پروانه نظام پزشکی خود را اخذ ننموده است مبادرت به تهیه بیمه مسئولیت حرفه ای پزشکان می‌نماید و پس از صدور بیمه (فرضاً یک ماه بعد) پروانه پزشکی خود را کسب می‌نماید. در این مورد که در زمان صدور بیمه‌نامه منشاء بروز ریسک که عبارت است از مالکیت و یا تصدی به یک فعالیت خاص هنوز محقق نگردیده است تکلیف چنین بیمه‌ای صراحتاً روشن نشده است و هر پاسخی صرفاً براساس عمومات کلی حقوقی و اصول و موازین فنی خواهد بود.

مثال دیگر در این زمینه خرید بیمه‌نامه آتش سوزی برای ملکی که خود در آینده قصد خرید آنرا دارد و چند ماده ۴ قانون بیمه در خصوص نفع بیمه‌ای و ذینفع بودن بیمه‌گذار در موضوع بیمه صراحت دارد لیکن این حکم بسیار کلی است و مشخص نیست که اگر در زمان بیمه‌گذار ذینفع بودنش نامعلوم باشد و بعد از صدور بیمه ذینفع در موضوع بیمه‌شده مثل خرید ملک موضوع بیمه و یا صدور پروانه نظام پزشکی، آیا چنین بیمه‌ای از حیث حقوقی صحیح و نافذ است و یا خیر؟! چند مثالی که مطرح شد تنها نمونه‌های اندکی از موارد ابهام و خلاء قانون بیمه در خصوص شرایط و ویژگی‌های ریسک موضوع بیمه هستند و قطعاً با بررسی فعالیت‌های اقتصادی شهروندان در جامعه موارد بی‌شمار و بسیاری هستند که قانون بیمه‌ایران برای آن پاسخ قاطع و صریحی نداشته و ناگزیر بایستی این موارد را براساس نظریه‌ها و رویه‌ها و اصول حقوقی دیگر تفسیر کرد.

## ۲- ضمانت اجرای عدم اعلام تشدید ریسک

در ماده ۱۶ قانون بیمه تصریح شده است که هرگاه بیمه‌گذار در نتیجه عمل خود خطری را که به مناسبت آن بیمه منعقد شده است تشدید کند یا یکی از کیفیات یا وضعیت موضوع بیمه را طوری تغییر دهد که اگر وضعیت مزبور قبل از قرارداد موجود بود بیمه‌گر حاضر به انعقاد قرارداد با شرایط مذکور در قرارداد نمی‌گشت باید بیمه‌گر را بلافاصله از آن مستحضر کند. که در اینصورت بیمه‌گر می‌تواند اضافه حق بیمه را معین کند و از بیمه‌گذار مطالبه کند و در صورت عدم قبول بیمه‌گذار قرارداد را فسخ کند.

قانون بیمه در خصوص عدم اجرای تکلیف اعلام تشدید ریسک ساکن است و بدین لحاظ حقوقدانان نسبت به اظهارنظر متفاوت در باب وضعیت عقد در این موارد پرداخته‌اند.

دکتر ایرج بابایی تکلیف عقد در این موارد را مشابه احکام ماده ۱۲ و ۱۳ قانون بیمه دانسته است و بلافاصله این راه‌حل را با مشکلات عملی و نظری بسیار مواجه دانسته است (بابایی، ۱۳۸۵- ص ۷۱)

در واقع وی پذیرفتن اینکه قرارداد بیمه‌ای که نحوه صحیح منعقد شده و جریان دانسته به علت عدم اعلام تشدید خطر باطل دانسته شود به جهت عدم رعایت حقوق و منافع بیمه‌گذار امری مشکل و فاقد توجیه دانسته است و در پایان اعمال ماده ۱۳ قانون بیمه یعنی پرداخت نسبی خسارت در مورد حوادثی که قبل از تشدید رخ داده از لحاظ رعایت حقوق و منافع بیمه‌گذار و بیمه‌گر و تعادل قراردادی راه‌حل مناسب و متعادلی دانسته است (بابایی، همان- ص ۷۲) لیکن باز در خصوص حوادثی که پس از تشدید خطر واقع شده نظری مطرح ننموده است.

بنابراین واضح است که تعیین ضمانت اجرای روشن و مشخصی برای تکالیف ماده ۱۶ امری ضروری می‌باشد.

### ۳- کاهش خطر

ماده ۱۶ قانون بیمه در خصوص تشدید خطر و تکلیف بیمه‌گذار در این خصوص صراحت دارد و امری کاملاً منطقی و عادلانه است لیکن در خصوص مواردی که پس از صدور بیمه خطر موضوع بیمه کاهش می‌یابد هیچ‌گونه حکم صریح و حسن ضمنی پیش‌بینی نشده است و با توجه به اینکه ریسک مبنای عقد بیمه بوده و مبنای تعیین حق بیمه و سایر روابط طرفین است، عدالت قراردادی ایجاب می‌نماید که در مواردی که احتمال وقوع خطر کاهش می‌یابد نیز به بیمه‌گذار اختیار داده شود که حق بیمه اضافی را که پرداخته است از بیمه‌گر مطالبه نماید.

در برخی نظام‌های حقوقی همچون فرانسه در این موارد بیمه‌گذار اجازه داده شده که تقاضای تعدیل بیمه و عودت مبالغ پرداختی اضافی را براساس شرایط جدید بنماید. این حکم در قانون بیمه ۱۹۷۶ فرانسه ذیل مواد ۴-۱۱۳ و ۷-۱۱۳ تصریح شده است. همچنین ماده ۲۰ قانون بیمه فرانسه در اینخصوص مقرر داشته است که: اگر حق بیمه با در نظر گرفتن شرایط خاصی که موجب تشدید خطر می‌شود، تعیین گردد و این امر در بیمه‌نامه پیش‌بینی شده باشد؛ سپس در جریان اعتبار قرارداد این شرایط زائل گردد و بیمه‌گر از تقلیل حق بیمه طبق تعرفه معمول در هنگام انعقاد قرارداد امتناع نماید، بیمه‌شده حق دارد بدون پرداخت غرامت قرارداد را فسخ کند. حتی اگر خلاف آن در شرایط بیمه‌نامه پیش‌بینی شده باشد. « این دستور قانون‌گذار علاوه بر اینکه از قوانین آمره محسوب می‌شود و خلاف آن در بیمه‌نامه نمی‌توان توافق کرد، از بیمه‌گر نیز این حق را سلب می‌کند که به بهانه افزایش تعرفه بیمه در طول مدت بیمه‌نامه از مطالبه حق بیمه اضافی خودداری نماید؛ زیرا مبنای محاسبه تعرفه معتبر، هنگام انعقاد عقد بیمه قرارداد شده است. (مشایخی - همان - ص ۲۶۴)

### ۴- ضمان اجرای عدم مراقبت و جلوگیری از توسعه خسارت توسط بیمه‌گذار

در ماده ۱۵ قانون بیمه تصریح گردیده است که بیمه‌گذار بایستی برای جلوگیری از خسارت، مراقبتی را که عادتاً هرکس از مال خود می‌نماید نسبت به موضوع بیمه نیز بنماید و در صورت نزدیک شدن حادثه یا وقوع آن اقداماتی را که برای جلوگیری از سرایت و توسعه خسارت لازم است به عمل آورد.

هرچند در انتهای ماده اخیر تصریح گردیده است که در صورت عدم اطلاع وقوع خسارت به بیمه‌گر ظرف ۵ روز از تاریخ اطلاع بیمه‌گذار بیمه‌گر مسئول نخواهد بود. لیکن در خصوص تکالیف صدر ماده هیچ‌گونه حکمی وجود ندارد. در واقع مشخص نیست در صورتی که بیمه‌گذار از مال موضوع بیمه مراقبت لازم را انجام ندهد و یا جلوی سرایت و توسعه خسارت را نگیرد آیا در این موارد نیز بیمه‌گر مسئول نیست و یا اینکه می‌تواند قاعده نسبی پرداخت خسارت را اعمال نماید که این موضوع از نواقص بسیار مهم این قانون است و در عمل موارد متعددی پیش می‌آید که از مصادیق صدر ماده ۱۵ خواهد بود و تکلیف خسارت و شرکت بیمه و ارتباط وی با بیمه‌گذار نامعلوم و منوط به تفسیر سلیقه ای قضات و شرکتهای بیمه‌ای و بی‌گمان اعمال رویه‌های متفاوت خواهد بود.

### ۵- ابهام در اعلام خلاف واقع عمدی در فرم پیشنهاد بیمه

در ماده ۱۲ قانون بیمه تصریح شده است که هرگاه بیمه‌گذار، عمداً از اظهار مطالبی خودداری کند یا عمداً اظهارات کاذب بنماید و مطالب اظهار نشده یا اظهارات کاذبه طوری باشد که موضوع خطر را تغییر داده یا از اهمیت آن در نظر بیمه‌گر بکاهد، عقد بیمه باطل خواهد بود.

ابهامی که در این زمینه وجود دارد این است که آیا بیمه‌گذار مستقلاً بایستی اطلاعات مربوط به موضوع بیمه را ارائه نماید یا اینکه این عدم اظهار و یا اظهار کذب صرفاً در چارچوب فرم پیشنهاد و در پاسخ به سئوالات بیمه‌گر است. برخی از حقوقدانان این تکلیف را منحصر به پاسخگویی به سئوالات بیمه‌گر در فرم پیشنهاد دانسته‌اند لیکن از ظاهر ماده ۱۲ نمی‌توان چنین صراحتی را استنباط نمود. به علاوه عده‌ای دیگر چنین معتقدند که کتمان و اظهارات نادرست توأم با قصد فریب دادن بیمه‌گر خواه هنگام پیشنهاد بیمه (در برگ پیشنهاد و پرسش‌نامه) و خواه هنگام صدور بیمه‌نامه یا اوراق الحاقی آن موجب ابطال قرارداد می‌شود. (مشایخی - همان - ص ۲۵۹) در واقع در مواردی که بیمه‌گر در تنظیم پرسش‌نامه غفلت ورزیده و موضوعی را مورد سؤال قرار نداده است که بیمه‌گذار بر اهمیت آن در وقوع خطر آگاه است آیا بایستی خارج از پرسش‌نامه آن را ارائه نماید یا اینکه بیمه‌گذار چنین تکلیفی نداشته و صرفاً در صورت عدم اظهار صحیح و یا اظهار کذب در پاسخ به پرسش‌های بیمه‌گر مشمول حکم ماده ۱۲ خواهد بود.

### ۶- پیش فرض حسن نیت

در ماده ۱۲ قانون بیمه از اظهار مطالب کذب و یا کتمان مطالب، به صورت عامدانه توسط بیمه‌گذار در باب ریسک موضوع بیمه احکامی وضع گردیده است. نکته مهم در این خصوص اثبات عمدی بودن اقدام بیمه‌گذار در این خصوص است و اینکه آیا بایستی عمد توسط بیمه‌گر اثبات شود و یا اینکه بیمه‌گذار ثابت نماید که عمل وی غیر عمدی بوده است؟ که با بررسی و دقت در قانون روشن است هیچ‌گونه حکمی در قانون بیمه و سایر قوانین حاکم بر عقود و تعهدات در ایران در این خصوص حکمی پیش‌بینی نشده است.

هرچند که اکثر حقوقدانان اصل را بر حسن نیت دانسته‌اند و معتقدند که خلاف آن یعنی سوء نیت و اعلام عمدی باید ثابت شود. (همان - ص ۶۷)

در برخی از نظام‌های حقوقی مثل فرانسه اصل را بر حسن نیت دانسته‌اند. بر اساس ماده ۲۲۶۸ قانون مدنی فرانسه: حسن نیت همواره پیش فرض است و کسی که ادعای سوء نیت می‌نماید باید آن را ثابت نماید.

دکتر ایرج بابایی معتقد است که اصل حسن نیت در حقوق ایران از اصول کلی حقوقی و مشخصاً اصل عدم و اصل برائت قابل استنباط است. (همان ص ۶۷)

### ۷- اعلام تشدید ریسک در بیمه‌های عمر و اشخاص

ماده ۱۶ قانون بیمه، بیمه‌گذار را مکلف به اعلام تشدید خطر کرده است. حال سؤال مهمی که قابل طرح است این که در بیمه عمر در صورتی که پس از صدور بیمه، فرد به بیماری خاصی مبتلا شود یا شغل خود را تغییر دهد به نحوی که شغل جدید احتمال وقوع خطر یعنی فوت و از کارافتادگی بیمه‌گذار را افزایش دهد، آیا بایستی مراتب را به بیمه‌گر اعلام کند.

برخی حقوقدانان در این زمینه چنین اظهار نموده‌اند که در مورد بیمه اشخاص و به خصوص بیمه عمر نیازی به اعلام تشدید خطر و تغییر اوضاع و احوال حاکم بر خطرات موضوع بیمه نیست و در واقع تشدید خطر موضوع بیمه که همان تمامیت جسمانی بیمه‌گذار است در اثر حوادث و بیماریها جزء لاینفک بیمه محسوب می‌شود و می‌بایست از همان ابتدا در محاسبات بیمه‌گر لحاظ شود. لذا علیرغم ظاهر کلی ماده ۱۶ قانون، بیمه‌گذار در این زمینه تکلیفی به اعلام تشدید ریسک نخواهد داشت (همان، ص ۱۵۹)

بنابراین همان‌طور که در جمع بندی نهایی تفسیر فوق از ماده ۱۶ آمده است، این تفسیر خلاف ظاهر ماده ۱۶ است یعنی اطلاق و عموم ماده ۱۶ شامل همه اقسام بیمه‌نامه‌ها از جمله بیمه عمر می‌گردد. ضمن اینکه اگر تفسیر مزبور را در خصوص وقوع بیماری و حادثه افراد بعد از صدور بیمه بتوان پذیرفت در مواردی که شرایط بیمه‌گذار از جمله محل اقامت، شغل وی تغییر می‌کند و این تغییر می‌تواند موجبات تحقق خطر موضوع بیمه عمر را افزایش دهد نمی‌تواند با این تفسیر هماهنگ باشد زیرا شرایط ابتدایی که فرد بواسطه آن بیمه شده است پس از بیمه تغییر یافته و این کاملاً از مواردی است که با حکم ماده ۱۶ قابلیت تطبیق خواهد داشت.

## ۸- ابهامات مربوط به خطر جنگ و شورش

ماده ۲۸ قانون بیمه خسارات ناشی از جنگ و شورش را استثناء پوشش‌های بیمه‌ای دانسته و بیمه‌گر را مسئول پرداخت خسارات ناشی از جنگ و شورش نمی‌داند. در این خصوص ابهاماتی چند قابل طرح خواهد بود.

### ۸-۱- عدم تعریف جنگ و شورش

قانون بیمه و رویه قضایی تاکنون تعریف روشنی از جنگ و شورش ارائه نکرده‌اند. در واقع جنگ و شورش دارای ابعاد و آثار گسترده و طیف وسیعی از اقدامات هستند که مشخص نیست منظور قانونگذار از جنگ چیست؟ البته این ابهام در خصوص شورش بسیار بیشتر خواهد بود. با این توضیح که آیا هر تجمع اعتراضی مرکب از چند نفر در اماکن عمومی را می‌توان از مصادیق شورش دانست یا اینکه شورش بایستی با اهداف و مقصد خاصی و توسط عده‌ای با اهداف ایدئولوژیک و یا سیاسی ترتیب داده شود. به نظر می‌رسد این ابهام می‌تواند راه را برای تفاسیر سلیقه‌ای و اتخاذ رویه‌های متفاوت در این خصوص که بسیار حساس و مهم نیز هست هموار نماید. ضمن اینکه به مرور زمان مواردی چون تهاجم و سایر اشکال مرتبط با جنگ و شورش در شرایط عمومی بیمه‌نامه‌ها اضافه شده است.

### ۸-۲- عدم تصریح بر نوع بیمه

در خصوص اینکه آیا صرفاً بیمه اموال مشمول این استثناء هستند و یا بیمه اشخاص و عمر نیز شامل چنین استثنایی هستند نیز ماده ۲۸ حکمی بیان نکرده است.

دکتر بابایی در این خصوص چنین اظهار کرده است که از ظاهر ماده ۲۸ قانون بیمه‌ایران و قانون مشابه در فرانسه چنین برمی‌آید که استثنای پوشش خطر جنگ و شورش در مورد بیمه اموال و اشخاص جاری است و خسارت وارده بر اموال و نفوس که ناشی از جنگ و شورش باشد تحت شمول بیمه قرار نمی‌گیرد. همچنین حقوقدانان فرانسوی تأکید نموده‌اند این استثناء در قانون فرانسه تنها ناظر بر خسارات وارده بر اموال بوده و شامل بیمه اشخاص و به‌خصوص بیمه عمر نمی‌شود. لذا در بیمه اشخاص اصل بر آن است که خسارات جانی ناشی از جنگ و یا شورش و اغتشاش تحت پوشش بیمه قرار می‌گیرد مگر آنکه در قرارداد بیمه‌این موارد استثناء شده باشد. (همان ص ۷۶)

البته در شرایط عمومی بیمه‌نامه حوادث استثنای خسارات ناشی از خطرات جنگ و شورش پیش‌بینی شده است. لذا در مورد بیمه اشخاص نمی‌توان حکمی کلی همچون بیمه اموال را بیان کرد و بسته به شرایط قراردادی وضعیت متفاوت خواهد بود.

بنابراین موضوع بدین مهمی در قانون مورد تصریح قرار نگرفته است که این عدم صراحت می‌تواند رویه‌ها و رفتارهای سلیقه‌ای را به دنبال داشته باشد.

## ۹- عدم تطابق حکم ماده ۱۴ با بیمه‌های مسئولیت

یکی از استثنائات کلی و عمومی مربوط به کلیه بیمه‌نامه‌ها عمد بیمه‌گذار در وقوع خسارت موضوع بیمه است. قانون بیمه‌ایران در ماده ۱۴ خود در این زمینه چنین بیان می‌دارد که: بیمه‌گر مسئول خسارات ناشیه از تقصیر بیمه‌گذار یا نمایندگان او نخواهد بود، با دقت در حکم این ماده و خصوصاً توجه به معنای اصطلاحی تقصیر می‌توان گفت که با توجه به اینکه تقصیر هر نوع عمل از روی خطا و غفلت فرد را شامل می‌شود و صرفاً اعمال عمدی را در بر نمی‌گیرد پس بنابه ظاهر این ماده کلیه بیمه‌های مسئولیت که مبتنی بر قصور و تقصیر بیمه‌گذار منعقد می‌شود با ماده ۱۴ قانون بیمه در تعارض بوده و این تفسیر به معنی عدم قابلیت بیمه مسئولیت حرفه‌ای و قانونی بیمه‌گذار است و این تفسیر بر خلاف اصول حاکم بر بیمه‌های مسئولیت بوده و به نظر می‌رسد که حکم ماده ۱۴ را بایستی صرفاً بر اقدامات عمد بیمه‌گذار حمل نمود و نمی‌توان آن را به هر نوع قصور و یا تقصیر و یا عدم رعایت نظامات که مبنای کلیه بیمه‌های مسئولیت هستند تعمیم داد. اکثر حقوقدانان نیز معتقدند که بایستی از ظاهر ماده ۱۴ قانون بیمه است چشم‌پوشی کرد و منظور ماده را در استثنای تقصیر عمدی خلاصه نمود. منظور از تقصیر عمدی ایراد خسارت عمدی است (همان - ص ۸۱)

## ۱۰- ریسک‌های غیر قابل بیمه

در قسمت اخیر ماده ۱۳ قانون بیمه تصریح شده است که در صورتیکه مطالب اظهار نشده یا اظهار خلاف واقع بعد از وقوع حادثه معلوم شود خسارت به نسبت وجه بیمه پرداختی و وجهی که بایستی در صورت اظهار خطر به طور کامل و واقع پرداخته شده باشد تقلیل خواهد یافت.

در واقع حکم اخیر ماده ۱۳ بر این فرض مبتنی است که مطالب اظهار نشده و یا اظهار کذب از مواردی است که صرفاً موجب افزایش حق بیمه خواهد بود و مواردی را که اصولاً در صورت کشف آن خطر موضوع بیمه را غیرقابل بیمه خواهد بود. این ماده حکمی را پیش‌بینی ننموده است. فرضاً در خصوص یک ساختمان خطری حتمی‌الوقوع وجود دارد که در صورت اطلاع بر آن بیمه‌گر قطعاً نسبت به صدور بیمه‌نامه امتناع خواهد نمود و این موضوع توسط بیمه‌گذار به صورت غیرعمد کتمان شده است آیا در این موارد نیز قاعده نسبی قابل اعمال است. در واقع نکته اساسی این است که در مواردی که اطلاعات راجع به ریسک موجب شود که از نظر بیمه‌گر خطر موضوع ریسک را غیرقابل بیمه بدانند در صورت بروز حادثه می‌توان قاعده نسبی را در باب پرداخت خسارت اعمال نمود با این توضیح که در این موارد اصولاً با هر میزان حق بیمه، هیچ بیمه‌گری حاضر به بیمه‌نمودن خطر موضوع بیمه نخواهد بود بنابراین محاسبه مابه‌التفاوت حق بیمه‌ای که بایستی پرداخت می‌شد با حق بیمه اخذ شده در برخی از موارد اصولاً قابل انجام نخواهد بود، زیرا برخی از ریسک‌ها اصولاً با هر میزان حق بیمه، قابلیت بیمه‌شدن را ندارند. این مسئله مهم در تشدید ریسک نیز قابل طرح خواهد بود و در این موارد قانون صرفاً به بیمه‌گر اجازه محاسبه حق بیمه اضافه را داده است و فرخی را بر این گرفته است که در همه موارد تشدی ریسک اصولاً می‌توان با محاسبه حق بیمه اضافی نسبت به استمرار پوشش بیمه‌ای اقدام نمود و فرضی را که اصولاً در اثر تشدید ریسک، خطر تحت پوشش را غیرقابل پوشش می‌نماید را طرح نکرده و در آن مورد حکمی پیش‌بینی نشده است.

## ۱۱- نتیجه گیری

ریسک مبنا و اساس عقد بیمه است و عقد بیمه نمی تواند بدون وجود یک ریسک و خطر قابلیت انعقاد داشته باشد. ریسک موضوع بیمه از ابعاد مختلف خصوصاً حقوقی و فنی دارای اهمیت بسیار است و این موضوع توجه به پیش بینی احکام راجع به ریسک موضوع بیمه در قوانین و مقررات مربوط را ضروری می نماید. علیرغم این ضرورت همانطور که در مقاله به تفصیل بیان شد قانون بیمه ایران در خصوص بسیاری از موضوعات مهم در خصوص ریسک موضوع بیمه ساکت است و فاقد حکم سلبی و یا ایجابی در این خصوص است. از جمله مهمترین خلاءها در زمینه عدم پیش بینی احکامی دقیق در باب ویژگی ها و خصوصیات ریسک موضوع بیمه و همچنین تعیین ضمانت اجراهای دقیق و روشن در باب موارد تشدید ریسک، کاهش ریسک و عدم اعلام صحیح ریسک می باشد. این عدم صراحت و وجود خلاءها و ابهامات متعدد در باب مقوله ریسک در قانون بیمه موجب بروز رویه های سلیقه ای در صنعت بیمه خواهد شد و جهت جلوگیری از این تشتت در رفتار بیمه گران، قضات، و سایر افراد مرتبط با بیمه پیشنهادات ذیل می تواند راهگشا باشد

- ۱- اصلاح قانون بیمه مصوب ۱۳۱۶ با رویکرد رفع خلاءها و ابهاماتی که در مقاله طرح گردید.
- ۲- پیش بینی احکام صریح و روشن در زمینه موارد ساکت قانون در شرایط عمومی بیمه نامه ها از طریق شورای عالی بیمه.

## منابع

- ۱- بابایی - ایرج - حقوق بیمه - انتشارات سمت - ۱۳۸۵
  - ۲- مشایخی - همایون مبانی و اصول حقوق بیمه - موسسه عالی حسابداری - ۱۳۴۹
  - ۳- قانون بیمه مصوب ۱۳۱۶
  - ۴- شرایط عمومی بیمه حوادث
- 5- (General principle of insurance law- butterworth-6thed-1993-)